Naxçıvandan başlanan xilaskarlıq missiyası

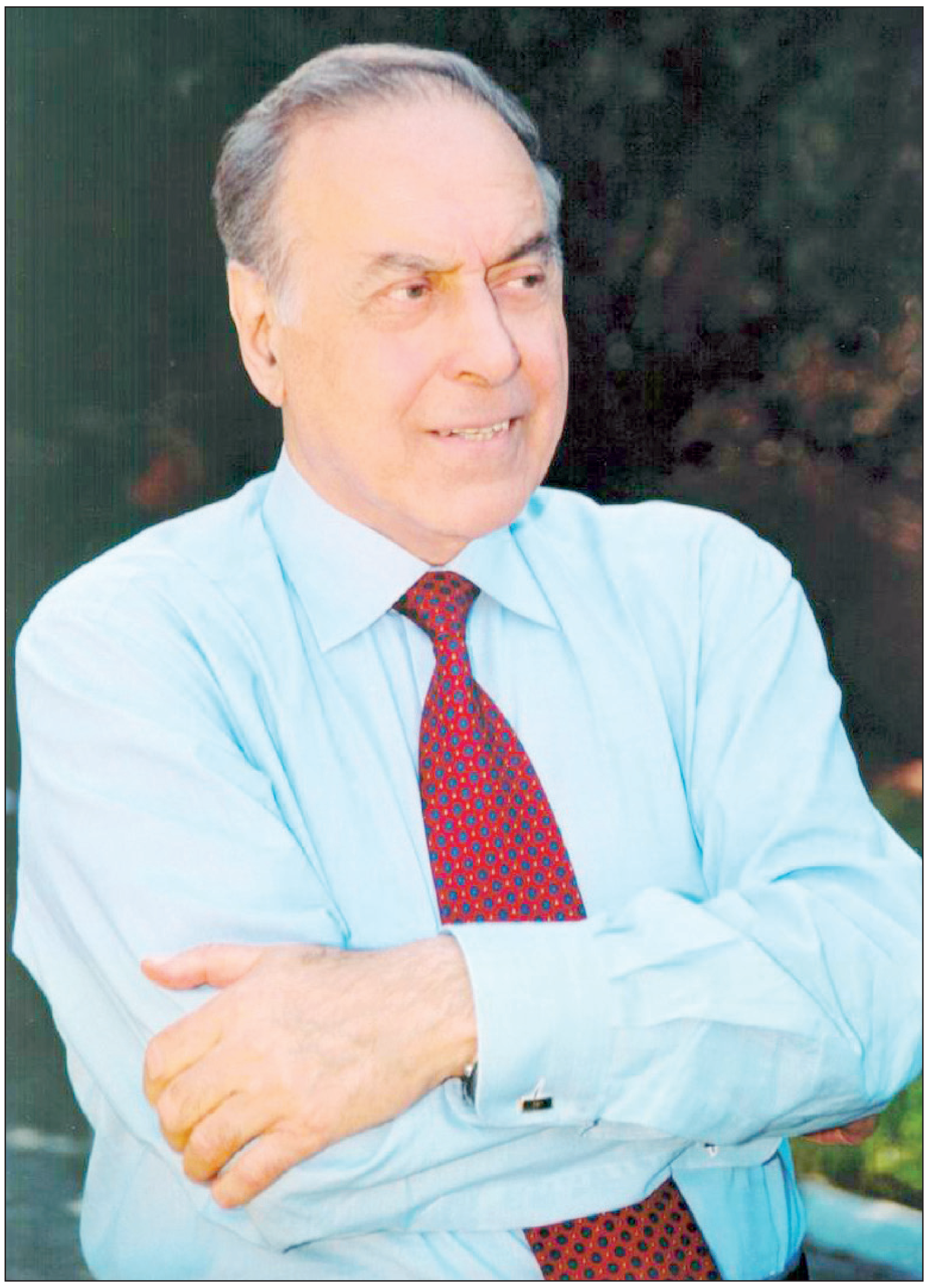

Daşnakxislət Ermənistan millətçiləri hələ SSRİ dövründə Moskvadakı havadarlarına arxalanmaqla Azərbaycanın əzəli əraziləri, qədim türk yurdları olan Naxçıvanın və Qarabağın dağlıq hissəsinin Ermənistana birləşdirilməsi barəsində dəfələrlə mərkəzi hakimiyyət qarşısında məsələ qaldırmışdılar. Lakin bu müraciətlər sovet imperiyasını etnik münaqişələrdən qorumaq xatirinə və Azərbaycan tərəfinin güzəştsiz mövqeyi nəticəsində 70 il nəticəsiz qalmışdı.

SSRİ-nin dağılması ərəfəsində isə xain ermənilər yaranmış şəraiti əsl fürsət bilərək, hər iki diyarın Azərbaycandan qoparılması üçün səfərbər oldular. Ermənistanın millətçi-separatçıları keçmiş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində işə ortaya atdıqları işğalçı siyasətin qarşısının alınmamasından və getdikcə genişlənməsindən ilhamlanaraq öz caynaqlarını Naxçıvan Muxtar Respublikasına da uzatmağa başladılar.

Azərbaycanda mövcud olan ictimai-siyasi xaos, siyasi qüvvələrin hakimiyyət uğrunda didişmələri, sərhədlərin müdafiəsinin fərdi maraqlara qurban verilməsi yalnız Qarabağ deyil, bütün Azərbaycan üçün heç də yaxşı gələcək vəd etmirdi. Bu durum respublikanın əsas hissəsindən artıq təcrid edilmiş, blokadaya alınmış Naxçıvanın taleyinin Qarabağdan fərqlənməyəcəyini güman etməyə əsaslar yaradırdı. Lakin belə bir ağır durumda Azərbaycan xalqının böyük milli rəhbəri Heydər Əliyevin Naxçıvana gəlişi, onun öz siyasi və dövlətçilik təcrübəsinə arxalanmaqla insanları ətrafında səfərbər edə bilməsi bu qədim türk yurdunu erməni işğalının real təhülkəsindən xilas etdi.

1991-ci il sentyabrın 3-də Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri seçiləndən sonra ümummilli lider Heydər Əliyevin atdığı ilk addımlardan biri "Naxçıvan Muxtar Respublikası Dövlət Milli Müdafiə Komitəsinin yaradılması haqqında" qərar oldu. Sentyabr ayının 7-də qəbul edilən həmin qərar muxtar respublikanın müdafiəsinin təmin edilməsi üçün nəzərdə tutulan tədbirlərin həyata keçirilməsinə mərkəzləşdirilmiş rəhbərliyin təmin edilməsi ilə bağlı idi. Qərara əsasən, bu diyarı yaranmış vəziyyətdən çıxarmaq, qonşu Ermənistandan edilən silahlı basqınların qarşısını almaq, əhalinin təhlükəsizliyini təmin etmək, Naxçıvan Muxtar Respublikasının suverenliyini və ərazi bütövlüyünü müdafiə etmək nəzərdə tutulurdu.

1991-ci ilin avqustunda Moskvada dövlət çevrilişinə cəhddən sonra SSRİ-nın parçalanması prosesi daha da gücləndi. Müttəfiq respublikalar bir-birinin ardınca öz suverenliklərini elan etdilər. Bu proses Azərbaycanda, o cümlədən, Naxçıvan Muxtar Respublikasında da hərbi-siyasi vəziyyətin daha da mürəkkəbləşməsinə yol açdı. Çünki ölkə daxilində yaranmış qarışıqlıqdan və hakimiyyətsizlikdən istifadə edən erməni millətçiləri yeni şəraitdə daha da azğınlaşdılar və onların sərhədboyu ərazilərdə və təmas xətlərində azərbaycanlı əhaliyə qarşı tətbiq etdikləri təcavüzkarlıq daha geniş miqyas aldı.

Bu azğınlıqların davamı kimi 1991-ci ilin sentyabrında erməni silahlı quldur dəstələrinin Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisinə basqınlarının sayı da xeyli çoxaldı. Sovet ordusu hərbi qulluqçularının bu təcavüzkarlıqlar zamanı açıq-aşkar erməni millətçilərini dəstəkləməsi isə vəziyyəti xüsusilə gərginləşdirirdi. Bu da əhali arasında sovet hərbi qulluqçularına qarşı narazılıqların artmasına yol açırdı. Baş verən davamlı təxribatların qarşısının alınması və bölgədə yerləşən sovet hərbi hissələrinin yüksək rütbəli qulluqçularının erməni təcavüzkarlarının əlində vasitəyə çevrilməsinə son qoyulması üçün Heydər Əliyevin təşəbbüsü və iradəsi ilə 1991-ci il oktyabrın 26-da Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi ərazidə yerləşən sovet qoşun hissələrinin statusu haqqında məsələ müzakirə etdi.

Muxtar respublika ərazisində yerləşən 41-ci sərhəd dəstəsinin rəisi polkovnik V.Jukov, habelə 75-ci mexanikləşdirilmiş atıcı diviziyanın komandiri, general-mayor R.Slaboşeviç Ali Məclisin qeyd edilən iclasına dəvət edildilər. Bu şəxslərin hər ikisi müzakirə olunan məsələ ilə əlaqədar Ali Məclisin üzvləri qarşısında məlumatla çıxış etdilər. Aparılan müzakirələrdən sonra Ali Məclis tərəfindən "Naxçıvan Muxtar Respublikasında yerləşən hərbi qüvvələrin hissələrinin statusu haqqında" qərar qəbul edildi. Bu qərarda nəzərdə tutulmuşdu ki, Naxçıvan ərazisində yerləşən sovet hərbi qüvvələrinin statusu ilə bağlı bütün məsələlərin öyrənilməsi, bu qüvvələrlə yerli hakimiyyət orqanları arasında qarşılıqlı əlaqələrin təkmilləşdirilməsi məqsədilə xüsusi komissiya yaradılsın.

Qeyd etmək lazımdır ki, Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisində yerləşən hərbi hissələrin statusunun müəyyənləşdirilməsi haqqında Ali Məclisin qərarı SSRİ hərbi strukturlarının rəhbərləri tərəfindən təşvişlə qarşılandı. Güman edilirdi ki, belə bir qərarın qəbul edilməsi muxtar respublikada olan hərbi hissələrin fəaliyyətini məhdudlaşdıra bilər. Bu məsələnin araşdırılması ilə bağlı SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin sədr müavini N.Şam və SSRİ Baş Sərhəd İdarəsinin şöbə rəisi A.Bessonov noyabr ayının əvvəllərində Naxçıvana gəldilər.

1991-ci il noyabr ayının 6-da Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev onları qəbul etdi. Görüş zamanı son aylar ərzində ayrı-ayrı hərbi xidmətçilərlə, o cümlədən, sərhədçilərlə əhali arasında törədilən, əhalinin narazılığına səbəb olan və yerli hakimiyyət orqanları ilə muxtar respublika ərazisində yerləşən hərbi hissələrin qarşılıqlı fəaliyyətini mürəkkəbləşdirən hüquqa zidd hərəkətlər geniş müzakirə olundu. Burada qeyd olundu ki, Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisində sərhəd qoşunları hissələri öz funksiyalarını bu regionda yaranmış real vəziyyətə uyğun həyata keçirməli və yerli orqanlarla qarşılıqlı əlaqənin yaxşılaşdırılmasına səy göstərməlidirlər.

Muxtar respublika ərazisində yerləşən hərbi hissələrin statusu haqqında Ali Məclisin qəbul etdiyi qərarın hərbi qulluqçularda yaratdığı nigarançılığın müzakirəsi ilə bağlı noyabr ayının 7-də Ali Məclisin Sədri Heydər Əliyev Naxçıvan ərazisində yerləşən bütün hərbi hissələrin komanda heyəti ilə görüş keçirdi. Ulu öndər hərbi hissələrlə muxtar respublikanın rəhbərliyi arasında sıx qarşılıqlı fəaliyyətin olmasının zəruriliyini vurğuladı və hərbi hissə komandirlərinin də nəzərinə çatdırdı ki, Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisində yerləşən bütün hərbi hissələr öz xidməti vəzifələrini Naxçıvan Muxtar Respublikasının və Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyini nəzərə almaqla, yerli hakimiyyət orqanları ilə sıx qarşılıqlı əlaqə qurmaqla həyata keçirməlidirlər.

Lakin hərbi hissələr və o cümlədən də yuxarı hərbi komandanlıq Naxçıvan Muxtar Respublikasının hakimiyyət orqanlarının bölgədəki hərbi hissələrin idarə edilməsinə təsir imkanı əldə etməsi ilə razı deyildilər və ona görə də muxtar respublika ərazisindəki hərbi hissələrin statusunun müəyyənləşdirilməsi hərbi hissələrin rəhbərliyi tərəfindən hər vasitə ilə ləngidilirdi. Bu isə Naxçıvan Muxtar Respublikasının rəhbərliyini qane etmirdi.

Xüsusilə keçmiş SSRİ-nin dağılması prosesinin dönməz xarakter aldığı, Azərbaycan ərazisində isə hərbi-siyasi şəraitin daha da mürəkkəbləşdiyi bir şəraitdə hərbi hissələrin statusunun hələ də müəyyənləşməməsi haqlı suallar doğururdu. Bu suallara cavab tapılması məqsədilə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi 1991-ci il dekabrın 16-da "Naxçıvan Muxtar Respublikasında yerləşən silahlı qüvvələrin hissələrinin statusu haqqında" 6 oktyabr 1991-ci il tarixli qərarın icra vəziyyəti haqqında məsələnin müzakirəsindən sonra yeni bir qərar qəbul etdi. Bu addımın atılmasında məqsəd Naxçıvan ərazisində yerləşən silahlı qüvvələrin statusunun tezliklə müəyyənləşdirilməsi və bu qüvvələrin yerli hakimiyyət orqanlarına bağlılığının həll edilməsi idi.

Həmin qərarın qəbul edilməsindən bir neçə gün sonra, yəni 1991-ci il dekabrın 21-də Almatıda 11 müstəqil respublikanın rəhbərləri toplanaraq Müstəqil Dövlətlər Birliyinin yaradılması haqqında müqavilə imzaladılar. Bununla SSRİ-nin dağılması yolunda daha bir addım atıldı və SSRİ-yə aid olan silahlı qüvvələrin bölüşdürülməsi məsələsi daha da aktuallaşdı. Amma Azərbaycan rəhbərliyi bu məsələdə lazımi qətiyyət göstərmədi. Belə olan halda, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri Heydər Əliyev bu məsələnin dövlətin və xalqın milli maraqları çərçivəsində həll edilməsinə xüsusi diqqət yetirdi.

Naxçıvan Muxtar Respublikasındakı hərbi hissələrin yeni şəraitdə yerli hakimiyyət orqanlarının tabeliyinə verilməsi məsələsinin sərtləşdirilməsi, hətta Moskvada da narazılıqla qarşılanmışdı. Bununla bağlı SSRİ müdafiə naziri marşal Şapoşnikov Naxçıvana teleqram da göndərmişdi. Xatırladaq ki, Azərbaycan ərazisində yerləşən keçmiş SSRİ silahlı qüvvələrinin statusunun müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı respublika rəhbərliyinin nümayiş etdirdiyi süstlüyü və qətiyyətsizliyi Naxçıvan rəhbəri, ümummilli lider Heydər Əliyev yolverilməz hal sayırdı.

Bu məsələ 1992-ci il yanvar ayının 2-də Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Rəyasət Heyətinin qəbul etdiyi qərarda da öz əksini tapmışdı. Bu qərarda göstərilmişdi ki, Azərbaycan Respublikasının siyasi rəhbərliyinin göstərilən məsələ ilə əlaqədar qeyri-müəyyən, qeyri-ardıcıl və bəzən anlaşılmaz mövqeyi respublikanın həyatında mühüm əhəmiyyət kəsb edən ciddi bir məsələnin həllinə imkan vermir.

1992-ci il may ayının 1-də Ermənistan silahlı qüvvələri Naxçıvan Muxtar Respublikasına qarşı irimiqyaslı təcavüzə başladı. Bu təcavüz bir neçə gün davam etdi və muxtar respublikanın həyatına ciddi zərbələr vurdu. Muxtar respublika daxilində müdafiə qüvvələrinin olmaması erməni silahlı dəstələrinin təcavüzünün fəlakətlərini daha da artırdı. Bölgədə olan sovet hərbi hissələrinin statusunun müəyyənləşməməsi isə onlardan müdafiə məqsədilə istifadə edilməsini qeyri-mümkün edirdi. Bu təcavüzün qarşısını yalnız Ermənistan rəhbərliyi ilə aparılan danışıqlar nəticəsində almaq mümkün oldu.

Lakin yaranan sakitlik heç də uzun sürmədi. May ayının 18-də erməni silahlı dəstələri daha böyük qüvvələrlə Şərur rayonu istiqamətində hücuma keçdilər. Həmin təcavüz Ermənistan tərəfindən Naxçıvan Muxtar Respublikası üzərinə həyata keçirilən ən qanlı və fəlakətli basqı idi. Nəticədə, insan itkilərinə yol verildi, xeyli sayda dinc sakin isə yaralandı. Ən əsası, Sədərək kəndi dağıdıldı. Şərur rayonunun bir neçə kəndinin əhalisi başqa yerə köçürülməli oldu. Bununla da muxtar respublika daxilində hərbi-siyasi vəziyyət daha da mürəkkəbləşdi. Azərbaycanın əsas hissəsi ilə quru əlaqələrinin kəsilməsi, Naxçıvana yanacaq, ərzaq və başqa zəruri məhsulların gətirilməsinin məhdudlaşması, iqtisadiyyatın yararsız vəziyyətdə olması əlavə çətinliklərə də yol açdı.

Ermənistanın genişlənən hərbi təcavüzünün dayandırılması məqsədilə may ayının 18-də Heydər Əliyev müxtəlif ölkələrin Naxçıvanda olan müxbirlərini dəvət edərək bəyanat verdi, onların vasitəsilə Naxçıvanda yaranmış vəziyyəti dünya ictimaiyyətinə çatdırdı. Beləliklə, dünyanın müxtəlif ölkələrində Ermənistanın Naxçıvana təcavüzü haqqında operativ məlumatlar yayıldı. Nəticədə, dünyanın 57 dövləti Ermənistanın Naxçıvan Muxtar Respublikasına qarşı təcavüzakarlığını pislədi. Hətta NATO da bununla bağlı bəyanat verdi. May ayının 18-də Türkiyənin Nazirlər Kabineti Naxçıvan Muxtar Respublikasında yaranmış kəskin durumu müzakirə edərək geniş bir bəyanatla çıxış etdi. Beynəlxalq Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin nümayəndələri faciəli vəziyyətlə əlaqədar muxtar respublikaya gəldilər.

Naxçıvan MR-in rəhbəri Heydər Əliyev Türkiyənin və İranın hökumət nümayəndələri ilə təmaslar yaratdı, Ermənistanın artan təcavüzkarlığını onlarla müzakirə etdi. Konkret olaraq Türkiyənin Baş naziri Süleyman Dəmirəl, baş nazirin birinici müavini Ərdal İnönü, Xarici İşlər naziri Hikmət Çətin Naxçıvana zəng edərək Ali Məclis sədri Heydər Əliyevlə əlaqə saxladılar və yaranmış vəziyyətdən çıxmağın yolları müzakirə edildi. Məsələnin yerində araşdırılması üçün böyük elçi Ömər Ərsun başda olmaqla Türkiyə Xarici İşlər Nazirliyinin nümayəndə heyəti Naxçıvana gəldi. İranın Xarici İşlər naziri Əliəkbər Vilayəti də muxtar respublika rəhbəri Heydər Əliyevlə telefon danışığında Ermənistanın təcavüzkarlığı müzakirə edildi və Naxçıvana yardım göstərilməsi üçün qarşılıqlı razılaşma əldə olundu.

Bütün bunların nəticəsində erməni təcavüzkarlığı beynəlxalq aləmdə kifayət qədər qınandı və Ermənistan məhkum vəziyyətinə düşdü. Ona görə də Ermənistan rəhbərləri bir çox vasitələrə əl ataraq sübut etməyə çalışdılar ki, guya, onlar muxtar respublika üzərinə hücuma keçməyiblər. Hətta Ermənistanın müdafiə naziri və digər rəhbər şəxsləri Heydər Əliyevlə əlaqə saxlayaraq danışıqlar aparılmasına və müzakirələr yolu ilə gərginliyin aradan qaldırılmasına hazır olduqlarını bildirdilər.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında hərbi-siyasi vəziyyətin mürəkkəbləşməsi Bakıda kəskin siyasi oyunların baş verdiyi və yenidən hakimiyyətsizliyin yarandığı günlərə təsadüf edirdi. Respublikanın ərazi bütövlüyü mərkəzi hakimiyyət orqanları tərəfindən təmin edilməli olduğu halda, Bakıda hakimiyyətsizlik yaranması və siyasi qüvvələrin də başının siyasi mübarizəyə qarışdığı bir vaxtda Naxçıvan Muxtar Respublikasının müdafiəsinin təşkili bütünlüklə ümummilli lider Heydər Əliyevin üzərinə düşdü. Belə bir mürəkkəb vəziyyətdə Heydər Əliyev xalq tərəfindən seçilmiş bir lider kimi Naxçıvan Muxtar Republikasının əhalisini və potensialını öz ətrafında birləşdirdi. Ulu öndər dövlətçilik təcrübəsini və istedadını yenidən ortaya qoyaraq Naxçıvana qarşı istiqamətlənmiş erməni təcavüzünün genişlənməsinin qarşısını almağa müvəffəq oldu. Belə bir şəraitdə Ali Məclis Sədri Heydər Əliyev Naxçıvan Muxtar Respublikasının inkişaf və müdafiə fondunu yaratmağı təklif etdi. Ali Məclisin Rəyasət Heyətinin 1992-ci il may ayının 25-də keçirilmiş iclasında Sədr Heydər Əliyevin təklifi razılıqla qarşılandı və Naxçıvanın İnkişafı və Müdafiəsi Fondu yaradıldı.

1992-ci il iyun ayının əvvəllərində Ermənistan rəhbərliyi Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə münasibətlərin normallaşdırılması üçün təkliflər paketini Naxçıvana göndərdi. Ermənistan Azərbaycana qarşı təcavüzkar niyyətlərindən əl çəkməsə də, Naxçıvandan keçən yolların bağlanması bu respublikanın da iqtisadi vəziyyətinə ciddi təsir göstərirdi. Ona görə də Ermənistan rəhbərliyi kommunikasiyaların açılması üçün müəyyən addımlar atmaq istəyirdi. Təkliflər paketində də bildirilirdi ki, Naxçıvanın Ermənistanla olan sərhəd xətti boyunca sabitlik təmin edilsin, dəmir yolu xətti açılsın.

Naxçıvan Muxtar Republikasının rəhbəri Heydər Əliyev bu təkliflərlə tanış olandan sonra onlara ümumazərbaycan mövqeyindən yanaşdı və öz təkliflərini irəli sürdü. O bəyan etdi ki, ilk növbədə, iki respublika arasında davam edən münaqişəyə son qoyulsun. Çünki bu münaqişənin dayandırılmayacağı halda hər hansı bir sahədə Ermənistanla normal münasibətin qurulması mümkün olmaz və o cümlədən, dəmir yolunu açmaq da real olmayacaqdı. Ermənistan tərəfi, əslində, Heydər Əliyevin bu arqumenti ilə razılaşırdı və münaqişənin dayandırılması üçün sərhəd xətti boyunca xarici müşahidəçilərin iştirakı ilə 10 müşahidə postunun yaradılmasını təklif edirdi. Onların mövqeyi belə idi ki, həmin müşahidə postlarına İrandan olan müşahidəçilər gətirilməlidirlər.

Bununla bağlı Ermənistan tərəfi İrana müraciət də etmiş və İran tərəfinin bu məsələ ilə bağlı razılığını almışdı. Heydər Əliyev isə müşahidəçilərin yalnız bir ölkədən olmasını düzgün saymırdı və təklif irəli sürdü ki, müşahidə postlarına İranla bərabər, həm də Türkiyədən olan müşahidəçilər yerləşdirilsin. Ermənistan rəhbərliyi bu təkliflə razılaşmadı. Onda Heydər Əliyev müşahidə postlarına İran, Türkiyə və Rusiya müşahidəçilərinin yerləşdirilməsini təklif etdi. Bu təklif də Ermənistan rəhbərliyi tərəfindən qəbul edilmədi. Yəni Ermənistan tərəfi bir daha nümayiş etdirdi ki, münaqişənin dayandırılması ilə bağlı bu ölkənin rəhbərliyi hər hansı əməli addım atmaq niyyətində deyil.

Naxçıvan ərazisində yerləşən keçmiş SSRİ silahlı qüvvələrinin hissələrinin Rusiya Federasiyasının tabeçiliyinə keçdiyini nəzərə alaraq, Heydər Əliyev Rusiya Müdafiə Nazirliyinin, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin rəhbərləri ilə, Rusiya Sərhəd Qoşunları Baş Komandanlığının rəhbərləri ilə, Zaqafqaziya Hərbi Dairəsinin, Zaqafqaziya Sərhəd Qoşunları Dairəsinin, Naxçıvanda yerləşən 75-ci motoatıcı diviziyanın, 41-ci sərhəd qoşunları dəstəsinin komandanlıqları ilə müxtəlif vaxtlarda danışıqlar aparmış, Naxçıvan ərazisində yerləşən və eyni zamanda, Azərbaycan Respublikasının tabeliyində olmayan qoşun hissələrinin ləğv olunmasını tələb etmişdi.

Həmin danışıqlarda Ali Məclisinin rəhbərliyi Azərbaycan Respublikasının artıq tam müstəqil dövlət olduğunu və dünya dövlətləri tərəfindən də bu müstəqilliyin tanındığını əsas tutaraq Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində başqa dövlətin hərbi hissələrinin qalmasının qeyri-mümkün olduğunu bəyan edirdi. Aparılan bu səmərəli danışıqlar və fəaliyyət nəticəsində Muxtar Respublika ərazisində yerləşən 75-ci motoatıcı diviziyanın, 41-ci sərhəd qoşunları dəstəsinin ləğv olunması və bu hərbi hissələrin sərəncamında olan silahların, sursatların, texnikanın, hərbi və mülki əmlakın Azərbaycan tərəfinin sərəncamına verilməsinə razılıq əldə edildi. Bununla bağlı olaraq Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi 1992-ci il iyul ayının 25-də xüsusi qərar qəbul etdi.

Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisindəki sovet qoşun hissələrinin əmlakının dinc şəkildə və bütünlüklə Azərbaycan tərəfinə təhvil verilməsi böyük tarixi hadisə idi. 1992-ci il iyul ayının 27-dən başlayaraq 75-ci motoatıcı diviziyanın sərəncamında olan silahlar, sursatlar, texnika, hərbi və mülki əmlak xüsusi komissiyaların aktı əsasında Naxçıvan Muxtar Respublikasının Dövlət Müdafiə Komitəsinə təhvil verilməsinə başlandı. Dövlət Müdafiə Komitəsi tərəfindən təhvil alınan silah və hərbi texnika Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin Naxçıvandakı 5-ci əlahiddə motoatıcı birqadasının formalaşdırılmasına istiqamətləndirildi.

75-ci motoatıcı diviziyanın əmlakının təhvil verilməsi prosesi 1992-ci il iyul ayının 27-dən avqust ayının 15-dək davam etdi və avqust ayının 18-də bu diviziyanın şəxsi heyətinin sonuncu dəstəsi təyyarə ilə Naxçıvan torpağını tərk etdi. Avqust ayının 18-də diviziyanın əmlakının, silahlarının, hərbi texnikasının Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin Naxçıvandakı 5-ci əlahiddə motoatıcı briqadasına verilməsi haqqında sənədlərin imzalanması və diviziyanın şəxsi heyətinin Naxçıvandan yola salınması mərasimi təşkil edildi. Bu mərasimdə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri Heydər Əliyev də iştirak edirdi.

Qərargah qarşısında düzülmüş olan şəxsi heyəti Muxtar Respublika Ali Məclisinin Sədri Heydər Əliyev "Salam, Azərbaycan əsgərləri!"– deyə salamladı və sonra da onların qarşısında tarixi bir çıxış etdi: "Azərbaycan Milli Ordusunun zabitləri və əsgərləri! Bu gün bizim üçün son dərəcə əlamətdar bir gündür. Bu gün öz müstəqilliyini əldə etmiş Azərbaycan dövləti artıq öz milli ordusunu yaradır. Azərbaycanın tərkib hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikası da bu yolda müvafiq addımlar atır, lazımi tədbirlər görür və torpağımızın toxunulmazlığını təmin etmək üçün Naxçıvan ərazisində öz milli silahlı qüvvələrinin yaradılması ilə məşğul olur".

Rusiya Müdafiə Nazirliyinə tabe olan 75-ci motoatıcı diviziyanın əmlakının dinc şəkildə və bütünlüklə Azərbaycan tərəfinə təhvil verilməsi prosesinin getdiyi bir vaxtda Rusiya Sərhəd Qoşunların 41-ci sərhəd dəstəsinin də əmlakının Azərbaycan tərəfinə verilməsi üçün iş aparılırdı. 41-ci sərhəd dəstəsinin əmlakının və onun funksiyalarının Azərbaycan sərhədçilərinə təhvil verilməsi 1992-ci il sentyabr ayının sonlarına qədər davam etdi.

Muxtar respublika ərazisində Azərbaycanın İranla və Türkiyə ilə olan sərhədi 215 kilometrlik bir sahəni əhatə edirdi. 41-ci sərhəd dəstəsinin funksiyaları Azərbaycanın sərhəd dəstələrinə təhvil verildikdən sonra sərhəd dəstəsinin qərargahı üzərində Azərbaycanın Dövlət Bayrağı qaldırıldı.

1992-ci il oktyabr ayının 9-da Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin yaradılmasının 1-ci ildönümü münasibətilə Naxçıvan şəhərinin Azadlıq meydanında hərbi parad təşkil edildi və bu paradda Naxçıvanda təşkilinə başlanan milli hərbi strukturların təşkilatlanmasına ümumxalq baxışı keçirildi. Bu parad, əslində, Naxçıvan Muxtar Respublikasının müdafiəsi yolunda ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi və təşkilatçılığı altında görülən işlərin nəticəsinə baxış idi.

1992-ci il oktyabr ayının 18-də Naxçıvanın müdafiəsinin təşkili ilə bağlı daha bir tarixi hadisə baş verdi. Həmin gün muxtar respublika ərazisində yaradılmış 1-ci sərhəd dəstəsinin əsgərlərinin andiçmə mərasimi həyata keçirildi. Bu tədbirdə də Heydər Əliyev iştirak etdi. Ali Məclisin Sədri gənc sərhədçilərin müstəqil Azərbaycan dövlətinin sərhədlərinin qorunmasına başlamalarını tarixi bir hadisə kimi dəyərləndirdi. O qeyd etdi ki, Azərbaycan artıq müstəqil dövlətdir və Azərbaycan xalqı öz milli azadlığını əldə edib və indi müstəqil dövlətin atributlarını yaratmaq işi ilə məşğuldur.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının müdafiəsinin təşkili istiqamətində bir çox mühüm tarixi tədbirlərin həyata keçirilməsinə, silahlı qüvvələrin Naxçıvandakı hərbi hissəsinin, habelə Naxçıvandakı sərhəd dəstəsinin təşkili üçün əməli işlər görülməsinə baxmayaraq, müəyyən qüvvələr bu proseslərin inkişafına mənfi təsir göstərməyə çalışırdılar. Məlumdur ki, 1992-ci ilin sonlarından Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyət daha da mürəkkəbləşməkdə idi. Respublikada hakimiyyəti zoraklılıqla ələ keçirmiş qüvvələrin Naxçıvanda olan bəzi nümayəndələri bütün Azərbaycan üçün xarakterik olan ictimai-siyasi qarışıqlığı Naxçıvanda da canlandırmaq istəyirdilər.

Ümummilli lider Heydər Əliyev də 1992-ci il noyabr ayının 10-da Naxçıvan Muxtar Respublikasının müdafiəsinin təşkilinə həsr edilmiş müşavirədə təəssüflə qeyd edirdi ki, bəzi qüvvələr bizim işimizi pozurlar. Son illərdə Azərbaycanda olan özbaşınalıq Naxçıvana da öz təsirini göstərib və başıpozuqluq gəlib o yerə çatıb ki, onlar istədiklərini edirlər. Bununla Heydər Əliyev Azərbaycan Xalq Cəbhəsi iqtidarının 1992-ci il oktyabr ayının 24-də Naxçıvanda qanuni hakimiyyət orqanlarının devrilməsi üçün törətdiyi təxribata işarə edirdi. Lakin Heydər Əliyevin qətiyyəti və onun prinsipial mövqeyinin yerli əhali tərəfindən birmənalı şəkildə dəstəklənməsi nəticəsində bu təxribatın qarşısı qəti şəkildə alındı.

Həmin müşavirədə qeyd edildi ki, Naxçıvan daxilində nizam-intizamın pozulması muxtar respublikanın müdafiəsinin təşkilinə də pozucu təsir göstərir. Bununla belə, Heydər Əliyev öz çıxışlarında bildirirdi ki, biz bir qarış da torpağımızı əldən verməyəcəyik. Nəyin bahasına olursa-olsun, özümüzü müdafiə edəcəyik, düşmənin qarşısını alacağıq. Bütün bunlar isə gərgin iş və birlik tələb edir. Biz çalışmalıyıq ki, hamı bir yumruq kimi birləşsin. Biz həm düşmən təcavüzünün qarşısını almalıyıq, həm də maddi və sosial böhran içərisində yaşayan xalqımızın həyat tərzini yüksəltməyə çalışmalıyıq.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin o zaman qeyd etdiyi bu məqamlar, əslində, Naxçıvan Muxtar Respublikasının müdafiəsinin təşkili istiqamətində qarşıda dayanan əsas vəzifələr idi. 1993-cü ilin böhranlı yayında Azərbaycan məhvolma təhlükəsi ilə üz-üzə qalanda xalqın tələbi ilə ümummilli lider Bakıya qayıdana qədər bu vəzifələr Heydər Əliyevin fəaliyyətinin əsas məzmununu təşkil etmişdi. Ulu öndər Heydər Əliyevin müstəsna bir dahiyanəlik və qətiyyətlə, məharət və qeyrətlə gerçəkləşdirdiyi bütün bu tədbirlər isə Azərbaycandakı xaos və hərc-mərclik şəraitində Naxçıvanın xilas edilməsi, erməni qəsbkarların çoxillik niyyətlərinin gözlərində qalması ilə nəticələndi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sonralar qeyd etdiyi kimi, o zaman naxçıvanlılar Heydər Əliyevi qorudular, Heydər Əliyev isə Naxçıvanı xilas etdi. Az sonra isə ulu öndərin Naxçıvanda başladığı xilaskarlıq missiyası bütün Azərbaycanı əhatə edərək dövlət müstəqilliyimizi qorudu, ümummilli fəlakəti sovuşdurdu, ölkəni sabitlik və inkişaf hüdudlarına çıxartdı.

İsmayıl HACIYEV,
AMEA Naxçıvan Bölməsinin sədri, akademik